

združevanje različnih praznikov in šeg in prenos prvin nekaterih šeg na druge praznike (npr. kurjenje kresov).

348 Avtorica ugotavlja, da je bila prvotna funkcija šeg čaščenje in krotenje nadnaravnega, uravnavanje medsebojnih odnosov v skupnosti in sooblikovanje raznih praznovanj, pri sodobnih šegah pa vse bolj prevladuje zabavna funkcija. Vedno pa povzdigujejo vsakdanjik in so kljub svoji spremenljivosti usmerjevalke človekovega življenja. Izbrano območje, ki obsega mestno, trško in vaško okolje, avtorici omogoča, da spremlja razlike v praznovanjih in šegah v različnih okoljih. Opozarja tudi na prehodnost šeg iz enega družbenega okolja v drugo: nekatere šege imajo svoj izvor med plemstvom in meščanstvom in so se prenesle v kmečko okolje. Predvsem v zadnjem času gre pretok tudi v obratno smer: kmečke šege se pojavljajo v mestu, predvsem v okviru folklornih prireditev. Ob branju knjige Šege na Pivškem se ponovno prepričamo, kako trdožive in prilagodljive so šege. Knjiga je zelo uporabno (primerjalno) branje za raziskovalce šeg in dragocena za lokalno bralstvo.

Besedilo dopolnjuje številno slikovno gradivo, seznam pripovedovalcev, seznam pisnih virov in izbrane literature, stvarno kazalo, angleški povzetek in slovensko-angleški slovar manj znanih izrazov. Bolj resni raziskovalci bodo pogrešali le natančnejše sprotno navajanje uporabljenе literature.

Nena Židov

Marjetka Golež Kaučič: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*.
Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003, 329 str.: fotografije, priloge.

Obsežna monografija *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti* Marjetke Golež Kaučič, sodelavke in predstojnice Glasbenonarodopisnega Inštituta ZRC SAZU, predstavlja nadaljevanje avtoričinih folklorističnih raziskav o odnosu med ljudsko in t. i. umetno pesemsko ustvarjalnostjo in poglobljeno študijo področja, ki si ga je avtorica očitno izbrala

za srčiko svojega raziskovalnega delovanja. Že v uvodu Goleževa postavi zanimivo hipotezo, da zanje »ljudsko in umetno predstavlja dva ustvarjalna tokova, ki sta se venomer prepletala, se razhajala in prežemala«, čeprav sta bila v preteklosti njuni raziskovanji pretežno ločeni kategoriji. Svoja prizadevanja je zato zasnovala interdisciplinarno, »kot je interdisciplinarno tudi samo področje«, ter jih usmerila v središčno točko teze: z raziskovalno analizo priti iz različnih zornih kotov do stičišča ljudskega in umetnega. V svoji študiji »dveh obrazov ustvarjalnosti« tako Goleževa poskuša postaviti ob bok kontekstualnemu pogledu na ljudsko pesništvo ustvarjalno silo nekaterih vidnejših slovenskih sodobnih pesnikov, ki pogosteje posegajo po folklornem materialu, oziroma imajo do njega živ in osebni odnos. V

prvi vrsti sta to Veno Taufer in Gregor Strniša, ki po njenem sodita v samo jedro v knjigi obravnavanih medbesedilnih odnosov (razmerij med teksti, njihovemu prepletanju, povezovanju, vzajemnosti in številnim interakcijam), pridruži pa jima še Svetlano Makarovič, »samostno« popotnico po svetovih svoje poezije.

Goleževa gradi svojo razpravo na dveh nivojih: na analizi medbesedilnih nizov, vrsti besedil ene same teme ali motiva, ki se v daljšem časovnem obdobju oblikuje v model, ki vpliva na vsa kasnejša besedila, ter na razčlenitvi medbesedilnih odnosov, določenih figur, zvrsti in različnih pesniških postopkov in prijemov, ki v marsičem značilno zaznamujejo dela nekaterih sodobnih pesnikov. Ko v nadaljevanju postavlja tekst A ob tekst B, nakaže točke sinteze in področja prekrivanja obeh poetik, obenem pa opozori tudi na vzpostavljen obraten proces: v novem kontekstu lahko umetno in ljudsko vzpostavita zanimivo novo plastnost, ki v marsičem obogati strukturo in poglobi pomensko razumevanje obeh obravnavanih enot.

Pri obravnavanju sistemov tvornega in trpnega stikanja ljudskega z umetnim in dveh tipov intertekstualnosti, ki bi ju bilo po njenem potrebno v nadaljnjih razmišljanjih upoštevati, uvede Goleževa zanimiva termina: intertekstualno-muzikalni tip znotraj ljudske poetike in intertekstualno-muzikalni tip med ljudsko pesmijo in umetno poezijo. S tem, ko opozori, da ljudske pesmi ni mogoče obravnavati ločeno po literarni in po glasbeni plati, odpre nadaljnjim tovrstnim raziskovanjem pravzaprav novo področje. Prav glasbena komponenta ljudske pesmi je tisto doslej vse prevečkrat obrobno ali celo prezrto področje raziskovanja ljudske pesmi, ki ga v bodoče celostne etnomuzikološke raziskave ne bodo mogle več zaobiti. Posamezna pomembna razmišljanja o vlogi in pomenu ritma v ljudski pesmi je doslej pri nas opravi pravzaprav le pokojni dr. Valens Vodusek, vprašanj okrog melodije in njenih strukturalnih in funkcionalnih zakonitosti v pesmi pa se ni resneje polotil še nihče.

V nadaljevanju se avtorica v tretjem poglavju svoje knjige ustavi pri problemu ponarodevanja, pri doslej največkrat uporabljeni shemi: ljudsko – ponarodelo – umetno, ki jo postavi ob bok različici umetno – ponarodelo – ljudsko. V dveh slikovitih primerih, Jenkove Lenčice in Gregorčičeve Njega ni in njene ljudske variante Rože je na vrtu plela, se sprehodi med ljudskim in umetnim in pri tem poudari, da je prehod iz umetnega v ljudsko pravzaprav redek; da teče proces praviloma v obratni smeri, da pa je prisoten npr. pri ljudskih ustvarjalcih. Ti svojo osebno poetiko že v osnovi naslonijo na ljudski vzor, tako po formalni kot po vsebinski plati, obravnavane teme tistih pesmi, ki so se ohranile, pa po pravilu obravnavajo po eni strani splošno in univerzalno, saj se dotikajo večnih tem ljudi, po drugi pa so teme specifično slovenske in zato blizu našemu človeku. Tako so peli npr. Kračman, celo Slomšek in Potočnik ter zgled pravega ljudskega pevca Jurij Vodovnik.

Središčno poglavje v svoji knjigi je Goleževa namenila »zanimivemu pojavu medbesedilnih nizov, ki skozi literarnozgodovinska obdobja nastajajo in vsebujejo za svojo predlogo ljudske pesmi in najrazličnejše pologe (različnih ustvarjalcev in obdobj) in ki so nanizani na vrstico tradicije usmerjali recepcijo k ljudski pesmi, a hkrati ustvarjali raznobarvne vozle lastnih pesniških organizmov z enako (ljudsko) substanco«. Ustavi se ob pesmih, kot so Mrtvec pride po ljubico (ali slovenska

Lenora), Lepa Vida (ali ženski arhetipni medbesedilni niz), Kralj Matjaž (ali moški arhetipni medbesedilni niz) ter medbesedilni niz Zeleni Jurij. Te obravnava v sklopu t. i. krepkih medbesedilnih nizov. V drugi sklop, ki ga poimenuje sklop šibkih medbesedilnih nizov, pa avtorica uvrsti medbesedilnost v nizu Pegama in Lambergarja in v nizu Ribe Faronike, medbesedilno-muzikalni element v Godcu pred peklom in obdela 'Galjota na galeji medbesedilnosti'. Poglavlje zaključí z zanimivo ugotovitvijo, da se znotraj niza izhodiščno besedilo znova in znova pojavlja v novih (zgoščenih) pesniških besedilih, liki in njegovi junaki pa ostajajo živi in aktivni ter ustvarjajo nove literarne prostore in občutja. Čeprav omenjeno samo v oklepaju, se mi zdi še posebej pomembno, da Goleževa ob izhodiščno besedilo umesti tudi njegovo muzikalnost in kontekst. Ne le muzikalnost besedila, poudaril bi, da tudi njegova dejanska muzika pomaga v medbesedilnih nizih povezovati med seboj dve različni ustvarjalni tradiciji – folklorno in literarno, »ki pa obe razširjata vedenje o motivih, temah, idejah idr. ljudskega izročila ter s tem ohranjata, obnavljata in vrednotita ljudsko pesem kot nenadomestljivi del slovenske identitete«.

V petem poglavju se avtorica posveča predvsem razmerjem, odnosnicam in muzikalnosti tako ljudske pesmi kot izbranim primerom sodobne slovenske poezije. Začrta mrežo literarnih ustvarjalcev, ki sodijo v okvir pričujoče razprave, ter analizira tako njihova specifična pesniška orodja kot tudi »globlje ideološke, filozofske in estetske vzroke za njihovo črpanje odnosnic prav iz ljudske pesmi ter posebna razmerja med ljudskim in sodobnim z značilnimi odnosnicami in izrazito muzikalnostjo«. V pretres vzame nekaj desetih sodobnih slovenskih avtorjev, od Zajca do Vincetiča in Vogla in ugotovi, da vsak od obravnavanih ustvarjalcev samostojno išče znotraj svoje izbrane dimenzije odnosa do ljudske pesmi. V sam vrh raziskovanja razmerij med ljudskim in umetnim (sodobnim) pa Goleževa uvrsti Svetlano Makarovič, ki s svojo iluminativno intertekstualnostjo »ne ostaja samo pri ljudski pesmi, ampak se loteva vseh skrivnostnih in magičnih razmerij v ljudskem izročilu ter jih obrača, združuje nasprotje med svetlim in temnim, ljudsko pesem vključuje kot kontrastivni element ob svoji lastni pomenski nadgradnji«. Prav v tem se po avtoričinem mnenju Makarovičeva tudi najbolj razlikuje od večine ostalih, ki se z izročilom spopadajo večkrat bolj za sporočanje svojih lastnih filozofskih spoznanj. Pred koncem poglavja Goleževa poda še izbrani seznam ljudskih odnosnic v sodobni slovenski poeziji in ob tem ugotovi, da je začela sodobna slovenska poezija intenzivneje iskati odnosnice v ljudski pesmi šele v pozni drugi polovici 20. stoletja.

Do konca zanimive razprave se Goleževa znotraj svojega razmišljanja analitično spoprime še s posameznimi avtorji, ki jim, vsakemu po svoje, po njenem pritiče zaokrožena obravnava: s poezijo Svetlane Makarovič, Gregorja Strniše in Vena Tauferja ter z razmišljanjem o vlogi ljudske pesmi v proznem izročilu na primeru romana Jožeta Snoja Fuga v križu. Vse njeno izvajanje na koncu izzveni nekako v dveh skupnih ugotovitvah: da »ustvarjalci s pomočjo 'vračanja že videnega, že branega in že slišane' poskušajo spraviti neko svojo resnico, videnje svojega intimnega in širšega sveta, neki svoj stilistični postopek, igro besed in pomenov, prapomene in prazvene v kulturni obtok ter tudi tako vzpostaviti nove pogoje za nove vrednote in nove estetske kvalitete«, in da je morda prav literarizacija ljudske

pesmi eden od načinov, ki jo ohranja živo in prisotno med ljudmi v času, ko se njena prvotna funkcija počasi izgublja.

Knjiga, namenjena strokovni pa tudi širši javnosti, je pisana berljivo, jasno in pregledno. Vsebinski je dodana vrsta dokumentarnih fotografij in skeniranih dokumentov iz arhiva GNI ZRC SAZU ter obsežno likovno gradivo, s katerim avtorica po eni strani ilustrira svoja izvajanja, po drugi pa bralca vabi k asociativnemu razmišljanju. V prilogi ob koncu v celoti objavi še nekatera besedila in medbesedilne nize, ki jih zaradi dolžine ni uvrstila v vezno besedilo.

Delo Marjetke Golež Kaučič vsekakor predstavlja novum v tovrstni strokovni literaturi pri nas, odpira niz novih spoznanj in kar kliče k aplikativnemu etnomuzikološkemu raziskovanju tega področja.

351

Igor Cvetko

Mojca Ramšak, *Portret glasov: raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev*. Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, antropologije in književnosti, 2003, 429 str. : ilustr. (Borec, ISSN 0006-7725; 55, 603-607)

Obsežna knjiga Mojce Ramšak prinaša nekoliko predelano in dopolnjeno besedilo avtoričine doktorske disertacije z naslovom *Raziskave življenjskih zgodb v etnologiji – na primeru koroških Slovencev*, ko jo je leta 2000 zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. Ramšakova je ena tistih slovenskih etnologinj, ki je velik del svojih dosedanjih teoretičnih in konkretnih terenskih raziskovalnih prizadevanj usmerila v zbiranje in raziskovanje življenjskih zgodb. V knjigi *Portret glasov* predstavlja življenjske zgodbe koroških Slovencev kmečkega porekla, rojenih večinoma v prvi tretjini 20. stoletja, pripovedi pa se največkrat nanašajo na njihovo vsakdanje življenje v prvi polovici 20. stoletja. Predstavljene so predvsem tiste teme, ki so se v življenjskih zgodbah najpogosteje pojavljale: družina, vera, društvena dejavnost in tiha asimilacija. V knjigi ne gre le za objavo življenjskih zgodb niti zbiranje življenjskih zgodb avtorici ne predstavlja le metode dela – življenjske zgodbe so predmet raziskave. Geografsko, narodnostno, generacijsko in poklicno poenoteno gradivo, zbrano na osnovi enotnega vprašalnika, je avtorici omogočilo, da je lahko vsebine zbranih življenjskih zgodb uporabila kot primarni vir. Mozaik življenja koroških Slovencev je sestavljen iz posameznih življenjskih zgodb, dopolnjenih z drugimi viri.

Knjiga je sestavljena iz uvoda in dveh osrednjih poglavij: prvo je metodološko-historično, drugo pa predstavlja življenjske razmere koroških Slovencev, kakor se kažejo v njihovih življenjskih zgodbah. V *Uvodu* avtorica pove, zakaj in na kakšen način se je lotila preučevanja življenjskih zgodb, ter definira uporabljene izraze,